

АКТУАЛЬНІСТЬ ПАРАДИГМОЄМНИХ ЗРУШЕНЬ В ОСВІТНІЙ ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ

Бондаренко Неллі Володимирівна,
к. пед. н., ст. наук. сп., пров. наук. сп.
Інститут педагогіки НАПН України
Косянчук Сергій Володимирович,
к. пед. н., методист
Київська гімназія східних мов № 1

Вступ. Глобальні трансформації у світоглядній площині, в процесах компетентнізації та формування у здобувачів освіти ключових навичок ХХІ століття, спричинені війною країни-агресора проти України, неминуче актуалізують необхідність пришвидшеної глибокої модернізації не лише української, а й світової освітології й педагогічної практики. Утверджуватиметься нова якість українця-громадянина, українця-патріота, європейця й громадянина світу. З огляду на це у відповіднюватиметься зміст освіти, а практикоорієнтовані педагогічні технології запрограмуються на утвердження людяності, українськості, європейськості.

Мета роботи – актуалізувати напрацювання українських науковців і педагогів-практиків за різких цивілізаційних парадигмоємних зрушень.

Матеріали і методи. У процесі дослідження застосовано оглядово-джерелознавчий, аналітико-інтерпретаційний, зіставно-систематизаційний методи, а також аналіз педагогічної практики та публікаційної активності вчителів Київської гімназії східних мов № 1 – Асоційованої школи ЮНЕСКО.

Результати й обговорення. Аналізуючи теорію й освітню практику, акцентуємо на значних трансформаціях свідомості й світогляду українців. Європейські цінності й ключові компетентності по-новому екстраполюються на процес формування предметних компетентностей і цінностей здобувачів освіти – постають як важлива соціально-педагогічна проблема.

Пошуки відповіді на запитання щодо оптимізації набору ключових компетентностей і навичок XXI століття, їх ієрархія; чітке виокремлення й мінімізація базових знань з усіх шкільних предметів; увідповіднення їх сучасним досягненням основ наук; розроблення нових ефективних освітніх технологій та упровадження їх у практику закладів загальної середньої освіти – об’єктивно узалежнюються від спроможності здобувачів використовувати й употужнювати свої сильні сторони; мислити категоріями прийдешнього крізь призму європерспективи.

Мобілізувати інтелектуальний потенціал нації покликана започаткована в Україні доктринальна реформа освіти, що охопила всі її галузі, напрями й ланки. Концептуальні орієнтири освітньої політики передових країн Європи і світу заклав компетентнісний підхід. Намагаючись виважено і конструктивно підійти до перебудови освітньої системи, українська наукова спільнота має керуватися необхідністю: 1) максимально зберегти й розвинути те цінне, чого досягла вітчизняна педагогічна наука і практика, переосмислити його з позицій сьогодення і прийдешніх перспектив інтеграції в європейський і світовий освітній простір; 2) запозичуючи елементи закордонного досвіду, зберегти своє обличчя, не допустити зниження якості освіти, що неприйнятно для країни з традиційно високим рівнем освіти і культури, який сягає Київської Русі; 3) реалізуючи виховний потенціал освіти, керуватися світоглядними, ціннісними і духовним здобутками.

Про ефективність освітнього процесу не може йтися, якщо «навчання, навіть тоді, коли воно добре поставлене з точки зору дидактичних вимог, *отупляє* [курсив наш. – *Н. Б., С. К.*] людину, не вчить її самостійно мислити, послаблює її інтерес до науки й власного духовного світу, зводить нанівець її допитливість, позбавляє її почуття радості пізнання – важливої інтелектуальної емоції» [14, с. 231], – стверджував В. Сухомлинський. Знання рідної мови, любов і дбайливе ставлення до неї геніальний Педагог називає одним із найважливіших джерел патріотичних почуттів і громадянським обов’язком кожної людини [1; 5; 9].

Освітня євроінтеграція, якій передують реформування української освіти за світовим зразком, передбачає увідповіднення стандартам найуспішніших країн. З іншого боку, в багатьох світових освітніх інноваціях простежується український слід, хоча дехто необізнаний вважає їх чужим винаходом. Ідеться насамперед про актуальні для сьогодення і прийдешнього ідеї визначного українського педагога, вченого і письменника Василя Сухомлинського, які чомусь приписують іншоземцям. Це принципи школи майбутнього, розширення не обмеженого школою освітнього простору, особистісно орієнтована освіта, розвиток критичного мислення («кімната думки»), уроки мислення серед природи, уроки просто неба, уроки Людяності, культ книги, читання як одна з ключових навичок XXI століття, успіх як мотиватор і результат освіти тощо [2].

Система загальної середньої освіти в Україні здійснює пошук нових підходів з позицій орієнтації юних громадян на демократичні, моральні, громадянські, етнонаціональні, європейські цінності, полікультурні компетентності особистості, особисту відповідальність за стан справ в Україні, у своєму населеному пункті, у місцевій громаді, у соціально-культурному просторі закладу освіти [10].

Зміцніло прагнення України повернутися в європростір і пришвидшити впровадження *європейських цінностей* та євростандартів у всі сфери життя суспільства. Європейська цивілізаційна ідентичність сприятиме природному засвоєнню українцями цінностей євроспільноти. До цього зобов'язує визначальна роль України у творенні справжніх європейських цінностей, осердям яких була ще Київська Русь і які поширювала в Європі Анна Ярославна – королева Франції й просвітителька французького люду [3].

Українська нова школа покликана формувати в учнів цінності, які консолідує євроспільноту і включають *чотири блоки прав і свобод: фундаментальні* (дані людині від народження); *політичні; соціальні; культурні.*

Сутність і специфіку європейських цінностей, докладну характеристику крізь призму української ментально-ціннісної парадигми, а також механізми

впровадження євроцінностей у реформований вітчизняний процес і простір розкрито в статті «Цінності Об'єднаної Європи та їх формування в Українській новій школі» [3]. Обґрунтування необхідності утвердження пропозитивності як національної ідеї через освіту і культуру, становлення пропозитивного світосприймання, розвитку пропозитивного думання як важливих складників проектування прийдешнього, життєвого успіху кожної особистості й прогресу суспільства загалом викладено у монографії «Selected aspects of digital society development» [4, с. 106–114].

Провідні світові експерти визначили перелік *ключових навичок XXI століття*, які гарантуватимуть успішне життєздійснення. Це:

1. Креативність та інноваційність (здатність створювати нове).
2. Критичне [й прогностичне – *Н. Б., С. К.*] мислення, пластичність розуму (спроможність одночасно обдумувати й розвивати кілька ідей).
3. Здатність формувати власну думку, вирішувати проблеми і приймати оптимальні рішення.
4. Комунікаційні навички.
5. Співпраця з людьми.
6. Лідерство, спроможність керувати.
7. Вміння працювати з інформацією.
8. Здатність опановувати нові технології, адаптивність до змін.
9. Потреба самонавчатись і саморозвиватися.
10. Емоційний інтелект.

З іншого боку, досягнення проміжного освітнього результату – компетентний випускник школи – потребує формування стійкості до цифростресорів, що передбачає розвиненість умінь аналізувати та перевіряти інформацію, протистояти фейкам, розпізнавати віртуальну приховану агресію і т.ін. [7, с. 188].

Взаємопроникність, взаємозв'язок і взаємозумовленість ключових навичок XXI століття робить недоцільним їх розподіл на три групи – навчальні та інноваційні; інформаційні, медіа- та комп'ютерні; життєві та кар'єрні, як пропонує дехто з науковців. Тут гуманізація є визначальною. «Особливе значення розвиток гуманістичних орієнтирів освіти має для нашого суспільства <...>. XXI століття підносить роль освіти як одного з провідних чинників світової динаміки» [12, с. 40]. Розвиток морально-громадянських, культуро-

мовних цінностей у процесі становлення особистості здобувачів освіти як громадян-патріотів, компетентних мовців має поєднувати знаннєвий, діяльнісний, ціннісний компоненти й орієнтуватися на набутий ними досвід [8].

На долю науки й освіти України випала велика гуманістична місія, що передбачає істотну трансформацію світоглядних орієнтацій і самосвідомості юних громадян, розвиток національно-патріотичного виховання особистості та її громадянської відповідальності, інтеграцію національної системи освіти у європейський і світовий культурно-освітній простір, зміцнення культуро-духовного імунітету перед загрозою космополітичної ерозії, природне насичення суспільства ідеями національної гідності, гордості, високоморальності, ідеалами патріотичного державницького служіння [13].

Інноваційна педагогічна система сьогодні не може бути поза освітньою дипломатією, адже це специфічна педагогічна система відносин, яку адаптують і використовують учасники освітнього процесу. Серед складників освітньої дипломатії – а) визнання цінності людини в культурних, етичних вимірах; б) дипломатія як світосприймання; в) гуманістична культура відповідального спілкування; г) уміння бачити позитивне та зміни в учасниках освітнього процесу; д) демократичне узгодження позицій; е) сформованість комунікаційних компетентностей тощо [11].

Емоційний інтелект, освітня культура, інтелектуальне життя здобувачів освіти потребують інтенсивнішого перегляду і модернізації (а надто за умов вимушеного дистанційного навчання) змісту, форм, методів, педагогічних та освітніх технологій, а також пришвидшеного опанування всіма суб'єктами освітнього процесу інформаційно-комунікаційних технологій, платформ і ресурсів для здобування знань [6, с. 261].

Висновки. Ми прагнемо, щоб Україну поважали в світі та сприймали як європейську державу й одного зі світових лідерів – і світ відповідає взаємністю: Україна – це Європа, її надійний щит. Самоідентифікація, згуртованість громадянського суспільства; оптимістичний світогляд; сучасне мислення; спільна мета – до Перемоги; гідна патріотична компетентна влада; самоповага;

світле прийдешнє, гідне величної української нації – категорії, що потребують розвитку за задіяння наявного в Україні наукового та освітнього потенціалу, а також європейського досвіду.

Трансформація світогляду, європейські цінності, ключові компетентності чутливо узв'язнені. Компетентність особистості розглядається як передумова свободи її життєвого вибору, повноти життєздійснення та гарантія успіху. Європейські, а отже, й українські, цінності, – трансформаційні атрактори людиноцінної світоглядності.

Література

1. Бондаренко Н. В. Виховання громадянськості старшокласників на уроках української мови. *Дивослово*. 2019. № 3. С. 2–6.

2. Бондаренко Н. В. Непроминуще значення доробку Василя Сухомлинського для розбудови Нової української школи. *Нова педагогічна думка*. 2019. № 3 (99). С. 6–9.

3. Бондаренко Н. В. Цінності об'єднаної Європи та їх формування в Українській новій школі. «*Science progress in European countries: new concepts and modern solutions*» : *papers of the 8th International Scientific Conference*. July 12, 2019, Stuttgart. Stuttgart : ORT Publishing, 2019. Pp. 62–74.

4. Бондаренко Н., Косянчук С. Пропозитивне думання як детермінанта аксіологізації освітнього процесу. *Selected aspects of digital society development*. Monograph (Ed. by T. Nestorenko and A. Ostenda). Publishing House of University of Technology, Katowice, 2021. С. 106–114.

5. Виклюк С. Г. Особистісно орієнтований підхід у навчанні української мови у контексті ідей В. Сухомлинського. *Педагогіка, спрямована у майбутнє* : посіб. Харків: «Друкарня Мадрид», 2019. С. 67–74.

6. Косянчук С. В. Читання у процесі формування культури інтелектуального життя особистості: соціальний вектор реалізації педагогічних технологій профільного навчання. *Problems of implementation of science into practice*. Oslo, Norway 2020, April, 20–21. Pp. 258–261.

7. Косянчук С. Соціономічна сутність дидактичних технологій як основа освітньої стратегії і навчання. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи* : IV-а Міжнар. наук.-практ. конф., м. Конін (Польща) – м. Ужгород – м. Дрогобич, 15 черв. 2018 р. Дрогобич: Посвіт, 2018. С. 187–190.
8. Луцак О. Проблема компетентнісно орієнтованого підходу до розвитку культурно-мовних цінностей учнів на уроках української мови. *Українська мова і література в школі*. 2018. № 2. С. 45–48.
9. Масловська Л. В. О. Сухомлинський про розвиток учнів засобами рідного слова. *Українська мова і література в школі*. 2018. № 6(141). С. 34–42.
10. Проскура О. І. Управління дослідно-експериментальною роботою як інноваційними змінами у педагогічній системі Київської гімназії східних мов № 1. *Україна, українська мова – світ XXI століття у діалозі культурно-мовних, морально-громадянських цінностей особистості та педагогічних систем*. Київ: Педагогічна думка, 2019. С. 376–392.
11. Проскура О. Освітня дипломатія: визнання інноваційності педагогічної системи для освіти України XXI століття. *Освіта XXI століття: теорія, практика, перспективи*. Київ: Фенікс, 2019. С. 222–225.
12. Савченко М. П. Філософія освіти як методологічна складова освітніх реформ. *Людина, суспільство, держава у філософському дискурсі: історія і сучасність* : зб. наук. праць. Київ: Міленіум, 2017. С. 40–41.
13. Савченко М. Патріотизм і відданість Україні Василя Стуса у навчальному курсі «Людина і світ» у контексті розвитку морально-громадянських цінностей учнів. *Комунікативний дискурс: наукова рецепція та стилістика перекладу*. Київ: Міленіум, 2018. С. 72–74.
14. Сухомлинський В. О. *Вибрані твори*. В 5-ти т. Т. 1. Київ, 1976. 654 с.